

Herdersgroep, Frankenthal, ca. 1755–1760

De aankoop in 1984 van een grote herdersgroep van Frankenthal porselein (afb. 37)¹ was de bekroning van een aankoopbeleid dat sinds vele jaren gericht was op het bijebrengen van representatieve stukken Duits porselein uit andere fabrieken dan die van het reeds zo schitterend aanwezige Meissen. Daar met een zeer beperkt budget moest worden gewerkt kon van bij voorbeeld de grote modelleur van de Nymphenburg fabriek Bustelli geen werk worden aangeschaft. Het werk uit grote fabrieken als Berlijn, Frankenthal, Fürstenberg, Höchst, Ludwigsburg, Nymphenburg en Wenen is nu redelijk vertegenwoordigd, terwijl van kleinere manufacturen als Ansbach, Fulda en Würzburg ook enkele stukken aanwezig zijn. Veel aandacht werd besteed aan de producten van de Frankenthal fabriek, die ondanks hun uitstekende kwaliteit, nog steeds betaalbaar bleken. Naast serviesgoed, waaronder twee grote terrines, kon in de loop der jaren een tiental figuren en groepen van de modelleurs Johann Wilhelm Lanz, Johann Friedrich en Carl Gottlieb Lück en Konrad Linck verworven worden. De wens om ook eens een grote, monumentale groep te bemachtigen ging in 1984 in vervulling. De Frankenthal fabriek werd in 1755 gesticht door Paul Anton Hannong, de eigenaar van de Straatsburgse aardewerkfabriek, die daar naast faïence sinds 1751 ook porselein vervaardigde. In 1754 werd hij echter getroffen door een verbod van de Franse regering, die

aan de fabriek van Vincennes het alleenrecht verleend had om porselein te maken. Hannong zag zich toen genoodzaakt zijn porselein-productie elders, buiten de Franse grenzen, voort te zetten. Met steun van de Keurvorst van de Palts vestigde hij zich in Frankenthal. Als modelleur stelde hij Johann Wilhelm Lanz aan, die vanaf 1748 bij hem in Straatsburg had gewerkt. In 1758 kreeg Lanz twee medewerkers, Johann Friedrich en Carl Gottlieb Lück, die als vormers in Meissen waren opgeleid en daar tot 1757 hadden gewerkt. De fabriek bleef in handen van de familie Hannong tot 1762, toen de keurvorst hem overnam. Lanz was toen al niet meer bij de fabriek werkzaam. Johann Friedrich Lück keerde in 1764 naar Meissen terug en Carl Gottlieb werd in 1767 de chef-modelleur van Frankenthal.

De door het museum verworven groep stelt een staande herder en een zittende herderin voor. Ze bevinden zich op een met rocailles versierd grondje, met achter zich een prieel, dat samengesteld is uit rocailles en waarvan de opengewerkte en met bloemen versierde bekroning rust op twee grijs gemarmerde zuilen met korinthische kapitelen. Achter de herderin ziet men een nis met verguld treillis. Het prieel staat op een aan de achterzijde zichtbare grijs gemarmerde plint. Voor de voeten van de herderin bevond zich, waar nu een weggerestaureerde breuk zichtbaar is, waarschijnlijk een liggend mopshondje, zoals we dat aantreffen bij een exemplaar van de

Afb. 37. Herdersgroep van porselein, Frankenthal,
model van Johann Wilhelm Lanz, ca. 1755-60.
H. 32,1 cm, br. 22,2 cm, d. 17 cm.

groep in Bazel. Ook toont deze laatste groep, dat de herder een herdersfluit in zijn handen hield. Het onderwerp van de groep was een geliefd thema in de tweede helft van de 18de eeuw bij alle porseleinfabrieken die figuren maakten. Het weerspiegelt de belangstelling van de aristocratische kringen, waar het herdersspel bij maskerades en andere feesten een belangrijke rol speelde. De beide figuren zien er op het eerste gezicht niet als herders uit. Ze zijn rijk gekleed en de mopshond is meer het attribuut van een dame. Alleen al door dit laatste wordt aangegeven, dat de figuren verklede aristocraten zijn. Dat hier herders zijn uitgebeeld blijkt echter ook uit de naam van de groep in de prijscourant, die Hannong in 1760 in de Parijse *Journal de Commerce* liet afdrucken.

De groep is gemerkt met een leeuw in onderglazuurbloauw, een merk dat tussen 1756 en 1759 gebruikt werd. In dit laatste jaar nam Joseph Adam Hannong de fabriek van zijn vader over en zette hij zijn monogram naast de leeuw op het porselein. De groep moet dus door Lanz, mogelijk met hulp van Johann Friedrich Lück, gemodelleerd zijn. Aan Lanz wordt hij dan ook door de meeste auteurs toegeschreven, met uitzondering van Siegfried Ducret², die als modelleur Lück noemt, wel met de opmerking, dat deze hier nog sterk door Lanz is beïnvloed. De gedrongen figuren met hun ronde bolle gezichten zijn echter typisch voor Lanz' werkwijze, zodat de oude toeschrijving van Hofmann³ beter gehandhaafd kan blijven. Wel is het mogelijk dat Johann Friedrich Lück het priel modelleerde, daar hij vaak dergelijke prielen bij zijn eigen groepen toepaste. Ducret was in 1962 van mening, dat het door hem gepubliceerde exemplaar in de verzameling Klein-Schanzlin und Becker A.G. te Frankenthal een unicum was. Sindsdien zijn er echter nog vier exemplaren van de groep bekend geworden: de reeds genoemde groep in het Historisches Museum te Bazel, één in het Reiss-Museum te Mannheim, het Amsterdamse exemplaar en een onbeschilderde groep in het Kurpfälzisches Museum te Heidelberg (inv.nr. PO 642), waar de herder vervangen is door een tafel met papegai.⁴ Bij alle exemplaren heeft het priel in

de oven te lijden gehad: de zuilen zijn krom getrokken en de bekroning is naar voren omgeklapt. Het Amsterdamse stuk is nog het best gelukt. De beschildering is bij alle exemplaren verschillend, zoals dat gebruikelijk is bij 18de-eeuwse figuren van porselein. Het bontst beschilderd zijn de figuren van de Bazelse groep. De rest is daar echter grotendeels wit gelaten met een spaarzaam gebruik van wat goud. Het Amsterdamse stuk is eveneens rijk beschilderd, waarbij alle delen evenveel aandacht kregen. Wanneer men de vijf groepen met elkaar vergelijkt, blijkt het Amsterdamse exemplaar het interessantste en best bewaarde te zijn. Opvallend zijn de felblauw beschilderde rocailles, die slechts zelden voorkomen, onder andere bij enkele grote groepen in het Reiss-Museum te Mannheim, de stad waar de paltsgraaf resideerde. Het blauw geruite patroon van het wapen van het huis Wittelsbach, waartoe de keurvorst van de Palts behoorde, zou de fabriek geïnspireerd kunnen hebben om blauw voor de rocailles te gebruiken, wanneer de stukken voor het hof bestemd waren. Het later voor de keurvorst vervaardigde zogenaamde 'Mannheimer Hofservice', waarvan het museum ook een terrine op onderschotel bezit, heeft een duidelijk op het wapen geënte blauw-witte geruite rand. De blauwe rocailles zouden dus ook als een hommage aan de keurvorst, de begunstiger en latere bezitter van de fabriek, bedoeld kunnen zijn.⁵

A.L. d. B.

Noten

¹ In 1984 gekocht van de kunsthandel A. van der Meer te Amsterdam. Inv. R.B.K. 1984-30.

² S. Ducret, *Deutsches Porzellan und deutsche Fayencen*, Baden-Baden 1962, p. 220, afb. 87.

³ F. H. Hofmann, *Frankenthaler Porzellan*, München 1911, I, Taf. 2, nr. 2 (alleen de herderin, de gehele groep kende Hofmann toen niet).

⁴ Voor het exemplaar in Bazel zie: E. Pauls-Eisenbeiss, *German porcelain of the 18th century. The Pauls-Eisenbeiss collection*, London 1972, II, p. 122, met kl.afb. en Hans Lanz, *Porzellan des 18. Jahrhunderts im Kirschgarten*, Basel (Historisches Museum) 1977, afb. 45.

⁵ Cf. E. Pauls-Eisenbeiss, *op. cit.* (noot 4), p. 94.